

Българската карта в играта на Хитлер и Сталин

Пламен ПЕТРОВ

Или, как Фюрерът надви кремълския диктатор в битката за България

След катастрофата в Първата световна война България вече не представлява значителна военна сила и затова временно остава в периферията на големите геополитически игри на великите сили. От 1939 обаче събитията вземат друг обрат. С подписването на пакта Молотов-Рибентроп и началото на Втората световна война стратегическата роля на малките европейски държави нараства.

През 1939-1940 **Европейското статукво** установено с Версайските мирни договори, се срива като картонена кула. Най-напред Германия и СССР се договарят тайно да си поделят почти цяла Източна Европа. След това Хитлер напада Полша. През пролетта на 1940 германците провеждат голяма офанзива и на запад. Прегазвайки Белгия и Холандия, те унижават своя вечен противник Франция. Англичаните, които са се притекли на помощ на последната, са изтикани обратно в океана.

В тази обстановка Балканите се оказват единственият ъгъл на Европа, където оцеляват няколко сравнително независими държави. През лятото на 1940 Румъния попада под германски контрол, Албания е окупирана от Италия още през 1939, а Гърция е твърдо в английския лагер. Така борбата между Германия и СССР за надмощие на Балканите се съсредоточава върху Югославия, България и отчасти върху Турция. Москва и Берлин на практика действат необезпокоявани от други съперници, защото по това време Франция е смазана, Англия е в глуха защита, а САЩ нямат никакво влияние в Европа.

В пакта “Молотов-Рибентроп” не се казва нищо за България. Въпреки това нашата страна се оказва от изключителна важност както за Германия, така и за СССР. В Москва се надяват да установят стабилно присъствие на Балканите, за да осигурят югозападния си фланг. Там България е разглеждана като част от линията, свързваща съветското Черноморие с района на Босфора и Дарданелите. За Германия пък, Балканите са тил в предстоящото нападение срещу СССР. Затова, въпреки официалните договорни отношения, между Москва и Берлин съществува зле прикрит антагонизъм по отношение на България.

През лятото на 1940 на дневен ред излиза връщането на Южна Добруджа на България. То става под германска диктовка, което предизвиква основателната ревност на Съветския съюз. На 13 август във в-к “Известия” се появява редакционна статия, в която се заявява, че българските претенции за Южна Добруджа са “справедливи и политически обосновани”. От съветска страна дори има неофициални дипломатически намеци, че Москва няма нищо против да България да получи и Северна Добруджа.

През есента на 1940 германско-съветската борба за България навлиза в най-острата си фаза. Двете страни се опитват да влияят върху българското обществено мнение с разнообразни исторически, политически и икономически аргументи. Германците извеждат на преден план сантименталния рефрен за “старата бойна дружба” между Вермахта и българската армия, изкована в годините на Първата световна война. Самият Фюрер подчертава, че “братството по оръжие” не може да се забрави. Още по-осезателен аргумент е германската подкрепа за някои български искания за териториална ревизия. Към това трябва да се прибави и огромната икономическа зависимост на нашата страна от Третия Райх. Повече от половината от българския външнотърговски стокооборот е именно с Германия.

Съветското влияние също не е за пренебрегване. Москва играе на струната за “общата славянска солидарност”. СССР е представен като правопреемник на царска Русия, която през 1878 дава свобода на българите. От Кремъл деликатно избягват да се препоръчват в София като “болшевици”, “комунисти” и “революционери”, а наблягат на спомена за величието на Русия. Освен това съветската дипломатия си позволява да отиде доста по-далеч от германците в **обещанията за териториално разширение** на България.

На 13 ноември 1940 съветският външен министър Молотов е на посещение в Берлин и разговаря с Хитлер. Това е поредният рунд от стратегическото надхитряне между СССР и Германия. Молотов опипва почвата с питане, как би реагирала германската страна, ако Москва предостави на България гаранции, подобни на тези, които Берлин вече е дал на Румъния. Хитлер се опитва да премълчи позицията си по въпроса, но следва повторно настойчиво питане, придружено от уверението, че СССР няма да се меси във вътрешните работи на България. Фюрерът отбелязва, че в такъв случай възниква въпросът, дали самата България е поискала такива гаранции. Вместо да му отговори, Молотов добавя че Москва е готова да осигури на България и излаз на Егейско море.

Така на срещата от 13 ноември 1940 СССР не получава германското съгласие България да влезе в съветската сфера на влияние. В разговорите Молотов-Хитлер обаче се обсъжда един много по-фундаментален въпрос – присъединяването на СССР към Тристранния пакт на Германия, Италия и Япония. Няколко дни по-късно Молотов излага пред немския посланик Шуленбург условията, при които Москва е готова да подпише пакта. Най-впечатляващото искане е “зоната на юг от Батуми и Баку в направление към Персийския залив да бъде призната за център на териториалните стремления на СССР”.

За нас обаче особено интересни са съветските искания, свързани с Балканите. А те са резюмирани така: “В течение на близките месеци сигурността на СССР откъм Проливите да бъде гарантирана със сключването на пакт за взаимопомощ между СССР и България, която географски се намира в зоната на сигурност на черноморските граници на СССР, а също така построяването на бази за сухопътните и военноморските сили на СССР в района Босфора и Дарданелите при условие на дългосрочна аренда”. Освен това Москва иска между Германия, Италия и СССР да бъде сключен секретен протокол, с който да се признае, че “България географски е разположена в зоната на сигурност на черноморските граници на СССР”, поради което сключването на съветско-български договор за взаимопомощ е “политическа необходимост”.

Това е **връхната точка на съветските амбиции на Балканите** Сталин иска разделянето на сфери на влияние, започнало с пакта “Молотов-Рибентроп”, да бъде продължено и в региона на Югоизточна Европа. Хитлер обаче се чувства по-силен и вече не е склонен да дели. Още в средата на октомври 1940 България настойчиво е подканена да се присъедини към Тристранния пакт. Цар Борис III отказва, но чувства, че няма да може още дълго да запази българския неутралитет.

На 25 ноември 1940 Москва хвърля в играта последния си коз. В София идва лично главният секретар на съветското Външно министерство Аркадий Соболев, който носи конкретно предложение за сключване на двустранно съглашение между СССР и България. То е изложено на среща с царя. Какво предлага Москва? На първо място – подкрепа за осъществяване на “българските национални стремления не само в Западна, но и в Източна Тракия”. В случай на заплаха от нападение срещу България, СССР ще и окаже “всякаква помощ, в това число и въоръжена”. Това условие може би е изплашило най-много царя. Защото не е ясно, кога точно Сталин би преценил, че има “заплаха за нападение”, стоварвайки войските си в българските черноморски пристанища”. Като

добавка към политическите и военните клаузи на проектодоговора, СССР предлага и всякаква помощ в пари, продоволствие и материали под формата на заем за България. Цар Борис III учтиво благодари на Соболев за проявените дружески чувства към България, но отклонява предложението. Монархът обаче е изплашен не на шега от аспирациите на Москва. Тревогата му би била още по-голяма ако е знаел, че собственият му посланик в Москва Иван Стаменов е съветски шпионин, а в София действа дълбоко законспирираният комунистически агент генерал Владимир Заимов, който също предава секретни сведения на Кремъл.

Докато Соболев е в София, в Москва се разиграват любопитни събития. Сталин вика при себе си лидера на българските комунисти Георги Димитров и му излага същността на съветското предложение, което Соболев е занесъл в София. На Димитров е поставена задачата БКП да разгласи този факт сред българската общественост и да разпалва антигермански настроения. Така, на 28 ноември, в цялата страна започва масова акция на Комунистическата партия за популяризиране на съветската инициатива. Разпространяват се листовки, в които се указва какви точно територии са обещани на България. Тъкмо това обаче се оказва **лъжицата, която пресолява манджата** Сталин нарежда на Димитров разпространението на тази информация да се прекрати, защото води до големи дипломатически усложнения.

Хитлер също е силно възбуден от агресивното поведение на СССР спрямо България. В разговор с посланик Първан Драганов той описва цветисто какви биха били резултатите от приемането на съветската оферта: “терористични поръчки, разстрели и депортация”, които в крайна сметка ще превърнат България в “болшевиизирана пустиня” подобно на балтийските републики.

През декември 1940 българския цар вече няма почти никакво поле за маневри. Мусолини е затънал във военната си авантюра в Гърция и германците трябва да му се притекат на помощ, минавайки през България. Военният министър генерал-лейтенант Теодоси Даскалов и началникът на Щаба на войските генерал-лейтенант Никола Хаджипетков са скептично настроени за крайния успех на Хитлер, но от друга страна на Дунава вече се съсредоточава половинмилионна германска армия. По това време фюрерът е подписал директива №18, която предвижда България да бъде нападната, ако откаже да се присъедини към Трестранния пакт.

На 15 януари 1941 германският пълномощен министър в София заплашва, че протакането на присъединяването към Пакта може да има тежки последици за България. Пет дни по-късно на заседание на Министерския съвет окончателно е решено присъединяването ни към Пакта. Договорено е, че България ще пропусне германските войски, но няма да бъде окупирана и няма да участва в нападението срещу Югославия и Гърция.

Така борбата между Сталин и Хитлер за контрол над България завършва. За няколко месеца нашата страна е център на дипломатическо ухажване, напомнящо онова от лятото на 1915. Само че сега България няма особено голям избор. За Царя и правителството обвързването с Германия е рисковано, а със СССР – направо губелно. Нещата се свеждат до мрачната историческа алтернатива, известна като избор между две злини. България разумно се спира на по-малката. Въпреки това, в края на Втората световна война, страната ни е сполетяна и от по-голямата.